

עיונים וביאורים
בסוגיית חנוכה שבמסכת שבת

לאור הקדושה, וממילא די הי' להדליק את הנרות בהיכל, ומשם הופץ אורה גם בחוץ בדרך ממילא.

אך בימי חשמונאי ובניו, הי' ה"חוף" חשוך ואפל, וכאמור, גם בין בני ישראל היו מי שהעדיפו להתבולל רח"ל בין היונים, וממילא מקום ההדלקה הוא על פתח ביתו מבחוץ דווקא, בכדי להזריח את אור הקדושה גם בתוך האפילה, וליתן בזה את כל ההשתדלות האפשרית, ומתוך מלחמת תנופה ומסירת נפש.

להאיר את הרחוב

ומכך נתונה הוראה לזמן החושך והעלם והסתר על אור הקדושה:

אסור להתפעל ולהתרשם מן החושך הרוחני השורר ב"רחוב", אדרבא, מוכרחים לילך עם מסירת נפש להאיר את הרחוב!

ובזה כמה הדגשות:

א. אסור להסתפק באור שהאירו אתמול, אלא יש להוסיף בכל יום ויום על דרגת האור שהגיעו אלי' אתמול. אי אפשר להתחיל ולהאיר את החושך לגמרי, שכן אותם בני אדם היושבים בחושך אינם יכולים להתהפך בבת אחת. אך מאידך יש לילך ולעלות עמהם מדי יום ביומו.

ב. אין להסתפק בכך שהצליח להאיר את ביתו הפרטי, ולקוות שבדרך ממילא יאיר הדבר גם ברחוב, אלא צריכים לילך ולהתעסק להאיר את מקום החושך. ובאם אין מאירים את החושך שבחוץ, הרי יכול החושך להשפיע רח"ל גם על הבית פנימה. ובדוגמת נרות החנוכה שאין די בהנחתם על השולחן ופתיחת הדלת שיצא האור לחוץ, אלא יש להשתדל להביא את הנרות אל הדלת ולהתעסק בהארת הרחוב.

ג. יש לגשת לעבודה זו מתוך מסירת נפש. יתכן שפלוני ואלמוני יביטו עליו בעין עקומה, ויתמהו על התעסקותו עם יהודים שאינם נוהגים כראוי, אך אין להתפעל מכך, אלא יש לעבוד עבודתו מתוך מסירת נפש ולהשלים את השליחות המוטלת עליו מעם השי"ת. ועל דרך בני חשמונאי שיצאו להאיר את החושך מתוך מסירת נפש וללא חשבונות.

וכאשר כל יהודי מרגיש עצמו ל"שגריר" של הקב"ה שתפקידו להוסיף אור ולהאיר את החושך שבחוץ, אזי מובטח לו שתצליח עבודתו, והרחוב יהי' מואר והולך ומוסיף בכל יום, עד אשר מוצאים שמן טהור להדליק בבית המקדש.

תוכן ענינים

מאי הנוכה (כא, ב)

עיונים וביאורים

מנא לי' להרמב"ם "ימי שמחה"?.....ד.....
(ע"פ לקיטי שחות ח"י עמ' 142 ואילך)

דרוש ואגדה

הניצחון הרוחני הוא עיקר הנס.....ו.....
(ע"פ לקיטי שחות הכ"ה עמ' 237 ואילך)

לא לטמא את ה"שמן".....י.....
(ע"פ לקיטי שחות ח"ב עמ' 482 ואילך)

בית שמאי ובית הלל (כא, ב)

ביאורים ועיונים

מחלוקת תרי אמוראי בגדר נרות ההידור.....יג.....
(ע"פ לקיטי שחות ח"ב עמ' 207 ואילך)

תורת חיים

גם לפי בית שמאי "מוסיף והולך".....יז.....
(ע"פ לקיטי שחות ח"ה עמ' 446)

ההידור של אתמול – כבר אינו מתאים להיום.....יח.....
(ע"פ תורת נבחים חס"ו עמ' 293)

על פתח ביתו מבחוץ (כא, ב)

ביאורים ועיונים

בגדר הרלקת נ"ח ללא פרסומי ניסא.....כ.....
(ע"פ לקיטי שחות ח"ג עמ' 813 ואילך. חל"ה עמ' 318 ואילך)

דרוש ואגדה

להאיר את החושך במסירת נפש.....כג.....
(ע"פ לקיטי שחות ח"א עמ' 89 ואילך)

תחת גפנו ותחת תאנתו" (מלכים א ה, ה).

אף ברוחניות, שרר בתקופות אלו מצב נעלה. שהלא כאשר אין דאגות והפרעות בגשמיות, ניתן להתמסר לחלוטין לעניינים רוחניים ולעבודת הבורא ית"ש.

ולעומת זאת, נרות חנוכה קשורים עם הזמן שבו הייתה ארץ ישראל נתונה תחת ממשלת יון, והצבא של בני ישראל הי' קטן ודל. וכן גם ברוחניות הי' אז מצב דחוק ביותר, ועד שלא הי' שמן להדלקת הנרות יתר על יום אחד.

כאשר מאירים את החושך חייבים להוסיף מדי יום!

הפרש זה בין המצב שבו ניתנה מצוות הדלקת המנורה לבין המצב ששרר בעת גזירת היוונים, הוא השורש לכל החילוקים האמורים בין דיני הדלקת המנורה לדיני הדלקת נרות חנוכה.

בזמן שישראל יושבים בשלווה ובהשקט, אזי אין צריך לעבוד את השי"ת במסירת נפש ומתוך מלחמה. כאשר טוב ליהודי בגשמיות וברוחניות, הרי הוא נותן לעבודת ה' ככל הדרוש ביד רחבה, ואין צורך במלחמה כלל. אך בזמן החושך, כאשר יש דוחק והעלם בגשמיות וברוחניות, אז הוא זמן שנדרשת מסירת נפש על אמונת ה' ועבודתו.

ומכך נובעים שלושת החילוקים האמורים בין נרות המנורה לנרות חנוכה:

א. מספר נרות קבוע או הוספה מידי יום

כאשר יש שלווה בגשמיות וברוחניות, אין הכרח להוסיף מדי יום ביומו, וניתן לעבוד את ה' כפי שהייתה העבודה אתמול. ולכן בהדלקת נרות המנורה, שהציווי לזה התחיל בזמני שלום ומנוחה, אין מוסיפים במספר הנרות מיום ליום.

אך בשעת חירום, כאשר יש חושך והעלם על תורה ומצוותי, אי אפשר להסתפק במה שהי' אתמול, ואין להתנחם בכך שלכל הפחות המצב אינו גרוע יותר מאתמול, אלא מוכרחים להתרומם ולהתעלות בכל יום עוד ועוד, בהוספה תמידית. ולכן בזמן מלחמת יון, כאשר היו אף מבני ישראל שהפכו למתיונים, ולא אחזו כלל שעם ישראל הוא אומה מיוחדת ונבדלת, ולא התעניינו בבית המקדש, תיקנו שבכל יום ויום מימי החנוכה יוסיפו נר, בכדי להתעלות ולהתרומם עוד ועוד מן המצב הנחות.

ב. הדלקה מבעוד יום או משתשקע החמה

את מגורת המקדש היו מדליקים מבעוד יום, כיוון שלא הי' מטרתה להאיר את החושך. אך את נרות חנוכה תיקנו להדליק דווקא משתשקע החמה, כיוון שמטרתם היא להאיר את החושך והאפילה של העלם והסתור על הקדושה.

ג. בתוך ההיכל או על פתח ביתו מבחוץ

את נרות המנורה הדליקו בפנים, כיוון שגם ב"חורף" לא הי' חושך, ולא הייתה שם התנגדות

קובץ זה יוצא לאור
לעילוי נשמת האי גברא רבא, רודף צדקה וחסד
זכה לפזר מכספו להדפסת תורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע
הרב החסיד ר' מאיר בהר"ר שמחה יצחק ע"ה זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
נלב"ע ביום ג' סיון התשפ"א
תנצב"ה
...

ולזכות יבלחטו"א בניו הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה ה"ה האחים החשובים

הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו

יהי רצון שיתברכו בכל מיילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומזלנה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

Or Hachasidus
Head Office
1469 President St. #BSMT
Brooklyn, NY 11213
United States
(718) 534-8673

מכון אור החסידות
סניף ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 6084000
03-3745979
Likras@likras.org

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב מאיר יעקב זילברשטרם, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

הרוש ואגדה

להאיר את החושך במסירת נפש

הדלקת נרות החנוכה היא זכר לנס שהי' במנורת המקדש. אמנם, כאשר מתבוננים בפרטי ההלכות, עולה שהדלקת נרות החנוכה שונה מאוד מהדלקת נרות המקדש:

א. בבית המקדש היו מדליקים מספר קבוע של נרות, ואילו בנרות חנוכה נפסקה ההלכה כבית הלל, ש"המהדרין מן המהדרין" מוסיפים בכל יום נר אחד.

ב. בבית המקדש היו מדליקים את הנרות מבעוד יום, כאשר שורר עדיין אור, ואילו נר חנוכה מצוותה משתשקע החמה דווקא.

ג. נרות המקדש היו דולקים בהיכל, בפנים בית המקדש, ואילו את נרות החנוכה מדליקים "על פתח ביתו מבחוץ".

ויש לעיין בזה ולבאר מדוע נשתנה כל כך דין הדלקת נרות החנוכה מדיני הדלקת מנורת המקדש, וגם יש לברר את אשר יש ללמוד מזה לעבודת האדם את קונו בזמן הזה.

נרות המקדש ניתנו בזמן של שלווה גשמית ורוחנית

הפרש גדול מצינו בין הזמן שבו ניתנה מצוות הדלקת הנרות במשכן ובמקדש, לבין הזמן שבו נתקנה מצוות הדלקת נרות חנוכה.

מצוות הדלקת מנורת המקדש ניתנה לישראל בזמן שלא הי' לבני ישראל מחסור ודאגות בגשמיות וברוחניות. בראשונה ניתנה מצווה זו במשכן, בעת שהיו ישראל במדבר, כאשר כל מחסורם ניתן להם מלמעלה. אכלו מן שירד מן השמים, שתו מים מבארה של מרים, בגדיהם היו גדלים עמהם וענני הכבוד היו מנקים ומגהצים אותם (רש"י עקב ח, ד).

גם כאשר ניתנה מצווה זו להיעשות בבית המקדש, הי' זה בימי שלמה, כאשר שלום הי' בימיו, אף אומה לא נלחמה בבני ישראל, ואדרבא העלו להם מסים, ובני ישראל ישבו "איש

פתח דבר

בעזרה"ת.

לרגל ימי החנוכה הבעל"ט, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, קונטרס 'אוצרות המועדים - ימי החנוכה', והוא אוצר בלום בעניני ימי החנוכה, מלוקט ממרחבי תורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

הביאורים נסדרו על סדר סוגיית חנוכה מגמ' שבת כא, ב ואילך. מהם ביאורים בפשט הסוגי' שנכללו במדור "עיונים וביאורים", ומהם בדרך הרמז והדרוש כמבואר בספרי החסידות ונכללו במדור "דרוש ואגדה". וגם נלקטו מתורת רבנו הוראות בעבודת השי"ת שיש ללמוד מדברי הגמ', ונסדרו במדור "תורת חיים".

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עוכדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם [ובפרט, במדור "הידושי סוגיות", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים], ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו כקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שכידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויובל לעמוד בעצמו על אמיתות הדברים.

ויהי רצון שנוכה לראות במהרה בהעלאת הנרות במנורת המקדש, ובחנוכת בית המקדש השלישי, כן תהי לנו במהרה בימינו ובעגלא דידן.

מכון אור החסידות
כסלו ה'תשפ"ב

מאי חנוכה

מאי חנוכה. על איזה נס קבעוה: צמותמו.
 צהננע וחתוס צטבעתו והכיר שלא נגעו
 בו: ה"ג ועשאוים ימים טובים צהלל והודאה.
 לא שאסורין צמלאכה שלא נקבעו אלא
 לקרות הלל ולומר על הנסים צהודאה:
מאי חנוכה דתנו רבנן
בכ"ה בכסליו יומי
דחנוכה תמניא אינון
דלא למספר בהון
 ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל
 טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות
 בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא
 פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן
 גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה
 בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת
 קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה

כא, ב

נר שבת - לידע את המעשה אשר יעשון

נר שבת שתכליתו היא שלום בית, הוא בדוגמת לימוד התורה לשם תכלית של לידע את המעשה אשר יעשון. ועל דרך הפנימיות תכלית לימוד זה היא "שלום בית" - "לעשות שלום בעולם", וכמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות חנוכה "שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם".

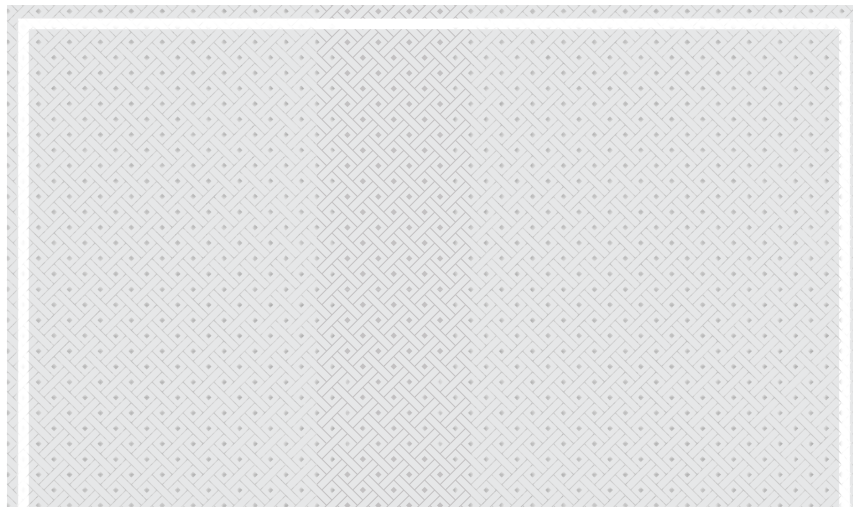
נרות המקדש - להתאחד עם הקב"ה

נרות המקדש מעידים ומורים על כך "שהשכינה שורה בישראל" (כדאיתא בסוגיין כב, ב), והם מכוונים כנגד לימוד התורה שתכליתו להתקשר ולהתאחד עם הקב"ה. וכמבואר בזהר (ח"ג עג, א) שעל ידי אורייתא מתקשרין ישראל בקוב"ה (וראה תניא פ"ה).

נרות חנוכה - לשם התורה עצמה

אך נרות חנוכה מעידים על לימוד בדרגה נעלית יותר: כשם שבנרות חנוכה העיקר הוא הדלקת הנרות עצמם, ולא תכלית אחרת, כך גם יש דרגה בלימוד התורה, שבה אין שום תכלית, אלא רק בשביל התורה עצמה!

התורה מיוחדת בו ית' בייחוד גמור (ראה תניא פכ"ג), וממילא כשם שמופרך לומר שהקב"ה הוא לשם תכלית אחרת ח"ו, כך גם התורה אינה לשם מטרה צדדית, אלא התכלית היא בה עצמה. והדבר גם מתבטא באופן שבו לומד יהודי את התורה, שאין לו בזה כוונה צדדית ומטרה אחרת, אלא לשם התורה עצמה.

היא, שכאשר התכלית של הדלקת הנר אינה מתקיימת מסיבות שונות, אין מקיימים את המצווה ואי אפשר לברך עלי'.

כך מצינו גבי נרות שבת, שכאשר "ב' וג' בעלי בתים אוכלים במקום אחד" הרי "יש מגמגם בדבר" שלא יברך כל אחד על מנורה שלו (שו"ע או"ח סי' תרסג ס"ח). וגם להסוברים שכל אחד מברך, הרי זה רק משום ש"כל מה שמתוסף אורה יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זוית וזוית" (מג"א שם סקט"ו), ונמצא שעדיין מתקיימת אצל כל אחד מהם התכלית של שלום בית כשמוסיף אור בזוית נוספת, אבל אם מדליקים שנים במנורה בעלת כמה קנים, נפסק שאסור לברך שניהם (מג"א שם בשם השלי"ה. וראה בכ"ז בשו"ע אדמו"ר הזקן שם ס"י), כיוון שבהדלקת הראשון כבר נפעל שלום בית, ובהדלקת השני לא מתקיימת תכלית זו.

לעומת זאת, בנרות חנוכה, התכלית היא בנר עצמו. ואף שלכאורה עניין נרות חנוכה הוא לפרסומי ניסא, הרי מצינו שגם כאשר אין מתקיימת התכלית של פרסומי ניסא, מכל מקום מצווה להדליקים ואף מברכים עליהם בשם ומלכות:

כך נפסק בנוגע ל"נר שיש לה שני פיות", שהיא "עולה לשני בני אדם" (שבת כג, ב), אף שאין הנר השני מוסיף בפרסום הנס יתר על מה שנתפרסם על ידי הדלקת הנר הראשון.

וכן בסוגיין גבי שעת הסכנה אמרו שכאשר אי אפשר לקיים פרסומי ניסא, מחמת החשש מהגויים, הנה "מניחה על שולחנו ודיו", והדין הוא שמברך עליהם! וחזינן שגם כאשר ישנה רק עצם ההדלקה ללא התכלית של פרסומי ניסא, הרי מקיימים את המצווה.

ואין להקשות ממה שאמרו "נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה", שהטעם הוא כמו שכתב רש"י ש"לא שלטא בה עינא למעלה מכ' אמה, וליכא פרסומי ניסא" (שבת כב, א). ולכאורה מוכח שבהיעדר פרסומי ניסא אין יוצאים י"ח ההדלקה. וכמו כן מצינו שיש זמן מוגדר להדלקה, ואין להדליק בשעה שאין בה משום פרסומי ניסא (ראה או"ח סוף סי' תרע"ג בב"י, מג"א ועוד).

כי יש לומר, שאכן עיקר המצווה הוא בהדלקה לבדה, אלא שגדר ההדלקה היא הדלקה כזו שיהא אור המאיר לבני אדם, ולכן אם הדליק במקום או בזמן שאינו בגדר הארה לבני אדם אינה נקראת הדלקה. אבל אם ההדלקה היא בגדר הארה לבני אדם, הרי אף שלכתחילה צריך לקיים גם את התכלית של פרסומי ניסא, מכל מקום כאשר אי אפשר יוצאים י"ח גם בעצם ההדלקה (וראה במקור הדברים בח"ג ס"ט ואילך בטעם החילוק בין נרות חנוכה לשאר נרות).

לימוד לשם התורה עצמה

וַיֵּשׁ ללמוד מזה הוראה בפנימיות העניינים:

עניין האור הוא תורה, כמו שאמרו בגמרא (תענית ז, ב) "אין אור אלא תורה שנאמר (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור". ואם כן כל סוגי הנרות הללו שעניינם להאיר, רומזים על אופנים שונים בלימוד התורה.

עיונים וביאורים

מנא לי' להרמב"ם "ימי שמחה"?

אודות קביעות ימי החנוכה איתא בסוגיין ש"לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה". והיינו שאופן קביעות הימים טובים הוא בעניין אמירת הלל והודאה להשי"ת.

והנה, הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה ה"ג) שינה מלשון הגמ' וכתב "התקינן חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן כ"ה בכסלו ימי שמחה והלל". והיינו שנוסף לעניין ההלל שבחנוכה, הוסיף הרמב"ם שימים אלו נתקנו גם כ"ימי שמחה".

והנפקותא בדבר היא לעניין סעודת מצוה בחנוכה:

הטור (או"ח סי' תרע. וכ"פ המחבר שם ס"ב) כתב בשם מהר"ם מרוטנבורג "שריבוי הסעודות שמרבים בהם הן סעודות הרשות", וזאת, משום ש"לא קבעום אלא להלל ולהודות, ולא למשתה ושמחה". ואילו המהרש"ל כתב (יש"ש ב"ק פ"ז סל"ז) שהסעודות של חנוכה הן סעודות מצווה, ותמן יתדותיו על שיטת הרמב"ם הנ"ל: "כדברי הרמב"ם, שהן ימי שמחה והלל".

ויש לתמוה מנא לי' להרמב"ם להוסיף על מה שאמרו בגמרא שקביעת ימי החנוכה הייתה רק ל"ימים טובים בהלל והודאה", ולתת בהם גם דין של "ימי שמחה"?

ב' סיבות לקביעת ימי חנוכה וב' גררים במהות היו"ט

ויש לומר ששורש שיטת הרמב"ם נעוץ בהגדרת סיבת היו"ט דחנוכה. כי הנה הגמ' הקשתה "מאי חנוכה", ותירצה שסיבת היו"ט הוא נס פך השמן. ולכאורה תמוה מאוד (ראה פ"ח או"ח שם, שערי אורה (לאדמו"ר האמצעי) כב, א, ועוד), הרי עיקר הנס לכאורה הי' ניצחון המלחמה, "מסרת גיבורים ביד חלשים" וכו', ומדוע לא הזכירה הגמ' את נס ניצחון המלחמה כסיבת החג? ומצד חומר קושיא זו, ס"ל להרמב"ם (משא"כ לשי' רש"י. ראה להלן במדור "דרוש ואגדה") שאין הגמרא מדברת כלל על עצם קביעת היו"ט דחנוכה. וכל קושייתה היא משום מאי נקבע חג זה אף "בהלל והודאה".

לשיטת הרמב"ם, עצם קביעת ימי החנוכה כיו"ט הוא אכן מחמת נס ניצוח המלחמה. אלא שנס זה הוא טעם מספיק רק לכך שנקבעו כ"ימי שמחה". ושאלת הגמ' היא מדוע נקבעו ימי החנוכה, נוסף על היותם "ימי שמחה", גם "בהלל והודאה", ועל זה באה התשובה שה"הלל והודאה" נקבעו לזכר נס פך השמן (ועד"ז גם תקנת הדלקת הנרות שאף היא לזכר נס פך השמן).

ונמצא שלשיטת הרמב"ם תיקנו ב' תקנות בימי החנוכה, זכר לב' הניסים, ימי שמחה על נס ניצחון המלחמה, והלל והודאה לזכר נס פך השמן.

והדברים ניכרים ממהלך דבריו, כי הנה, בריש הלכות חנוכה מפרט הרמב"ם תחילה את שני הניסים:

א. הצלת ישראל מידי היוונים - "בבית שני, כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל כו' ופשטו ידם בממונם ובכנותיהם, ונכנסו להיכל, ופרצו בו פרצות, וטמאו הטהרות; וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלקי אבותינו, והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים כו' וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנים".

ב. נס פך השמן - "נכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד כו' והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים".

ולאחר מכן מסיים: "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסליו ימי שמחה והלל". והיינו שמפני שני הניסים האמורים, התקינו שיהיו ימי החנוכה "ימי שמחה והלל", שמחה על נס ניצחון המלחמה והלל על נס פך השמן.

נפשיטא שהרמב"ם לא חידש מעצמו טעם לקביעות ימי החנוכה, אלא מקורו מתפילת "ועל הניסים" ומדרשי חז"ל ששם מסופר על נס ניצחון המלחמה, ואולי הי' לפניו גם "מדרש חנוכה", והרי מדרש זה הוא מקור גם לכמה מפרטי הסיפור שמביא הרמב"ם.

ימי שמחה לגוף לזכר הנס השייך לגוף

שתי תקנות אלו, השמחה וההלל, מתאימות לשני הניסים שלזכרם נתקנו. "שמחה" היא בדברים השייכים לגוף, ועל דרך מה שאמרו בפסחים (קט, א) ש"אין שמחה אלא בבשר" ו"אין שמחה אלא ביין". ואילו "הלל" שייך לעבודה שבלב, לנשמה.

ועל כן, ישועת ישראל ממה ש"פשטו ידם בממונם" . . . ולחצום לחץ גדול", וכן מה ש"חזרה מלכות לישראל", שהם עניינים השייכים לגוף, גרמו לתקנה בעניין השייך לגוף, "ימי שמחה".

והנס של פך השמן שהי' בעניינים רוחניים, בנרות המערכה, הביא לתקנה רוחנית "ימי הלל" (וראה במקור הדברים שקו"ט בדברי הלבוש לאור"ח שם בענין זה ושיטת הרמב"ם).

נומה שלהלכה לא נפסק שימי החנוכה נקבעו גם לימי שמחה, הוא כי אף שכן ס"ל להרמב"ם, מכל מקום הרא"ש והרי"ף הביאו רק את הטעם המובא בגמ' שהוא נס פך השמן ולא נס אחר, ומכיוון שמתוך ג' עמודי ההוראה הרי"ף הרמב"ם והרא"ש הסכימו שניים לדעה אחת, לכך פסק הב"י הלכה כמותם (ראה מש"כ בהקדמתו לב"י).

עיונים וביאורים

בגדר הדלקת נ"ח ללא פרסומי ניסא

מן ההלכה הפסוקה בגמרא ש"בשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו", יש ללמוד אודות גדרם של נרות החנוכה, ששונה הוא בעניין עקרי מגדרם של נרות אחרים: נרות שבת, נר הבדלה, נרות יום הכיפורים, נרות בית הכנסת, נרות המקדש, ועוד.

נרות לכבוד ונרות להאיר

כי הנה, בכלל יש ב' מיני נרות, נרות לכבוד ונרות להאיר:

נרות בית הכנסת, הם נרות "לכבוד בעלמא" ולא להאיר, ועל כן אי אפשר לברך עליהם בורא מאורי האש בהבדלה (ברכות נג, א ובפרש"י. שו"ע אדמו"ר הזקן סי' חצר ס"ז).

ולעומת זאת, נרות שבת, נרות המקדש ונרות חנוכה הם להאיר: נרות שבת נועדו להאיר ולגרום לשלום בית (שבת כג, ב. וראה שולחן ערוך אדמו"ר הזקן ריש סי' רסג). על נרות המקדש נאמר "יאירו שבעת הנרות" (בהעלותך ה, ב). ובנוגע לנרות חנוכה, הדבר מוכח ממה שלולא שהי' איסור הנאה על נרות חנוכה, הי' מותר לברך עליהם בהבדלה (שו"ע אור"ח סי' תרפא), וכמובא לעיל הרי בהבדלה יוצאים רק בנר שעניינו להאיר, ומוכן שגם עניינם של נרות חנוכה הוא להאיר (וראה שהאריך בזה רש"י זיין בספר המועדים בהלכה - חנוכה סוף פ"ב).

עצם ההדלקה או לתכלית אחרת

ואף בסוג זה של נרות, שעניינם להאיר, מצינו ב' סוגים, ובוה נבדל נר חנוכה מכל שאר סוגי הנרות:

כל הנרות כולם מדליקים אותם לשם תכלית מסוימת שאינה הנרות עצמם. וההוכחה לכך

על פתח ביתו מבחויץ

ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחויץ. אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוך להסמוכה לרה"ר. ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו.

מנחין. משום פרסומי ניסא ולא צרה"ר אלא צחצחו שצמיהן היו פתוחין לחצר: ואם היה דר בעלייה. שאין לו מקום צחצחו להניחה שם: מניחה. מצפנים כנגד חלון הסמוך לרה"ר: הסכנה. שהיה להם לפרסויים חוק ציוס אידם שלא יצעירו נר אלא צצית ע"ז שלהם כדאמרינן בגיטין:

כא, ב

הדוש ואגדה

הניצחון הרוחני הוא עיקר הנס

בימי החנוכה נעשו לאבותינו כמה ניסים, והבולטים שבהם הם ניצחון בני חשמונאי את היוונים, ונס פך השמן.

ויש לתמוה תמיהה רבתי:

על כוונת שאלת הגמ' "מאי חנוכה" פירש רש"י "על איזה נס קבעוה", ותשובת הגמ' היא שימי החנוכה נקבעו לזכר נס פך השמן: "ולא מצאו אלא פך אחד של שמן... נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים".

ואמנם הגמ' מזכירה גם את הניצחון במלחמה, אך היא אינה מצביעה עליו כנס שלזכרו קבעו את ימי החנוכה ל"ימים טובים בהלל והודאה", אלא רק מביאה אותו בכדי צייין את הזמן שבו אירע נס פך השמן: "כשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום".

ולכאורה, כיצד לא קבעו את ימי החנוכה על נס ניצחון המלחמה עצמו, שהוא לכאורה עיקר הנס, שבו ניצלו חייהם של בני ישראל, ומדוע קבעום דווקא לזכרון נס פך השמן ו"עשו מן הטפל עיקר" (ראה שערי אורה שער החנוכה בתחילתו. פר"ח או"ח סתע"ר, ועוד)?

[ואמנם נתבאר לעיל במדור עיונים וביאורים שבדברי הרמב"ם יש לפרש ששאלת הגמ' היא מדוע קבעום "בהלל והודאה" דווקא, אך עצם החג קבעו על ניצחון המלחמה. אך הביאור כאן הוא כפי ששמע מפשטות דברי רש"י ששאלת הגמ' היא על איזה נס קבעו את עצם ימי החנוכה, ולא רק את הפרט של הלל והודאה].

גזירה רוחנית – ונס רוחני

ויש לומר הביאור בזה (ראה שערי אורה שם פמ"א-ב. פנ"ג):

עיקר הגזירה באותם הימים לא הייתה מכוונת נגד גופם של בני ישראל, ולא גזרו היוונים כהמן להשמיד להרוג ולאבד, אלא נלחמו בדת ישראל (ראה לבוש, ב"ח וט"ז לאו"ח שם), וכפי

שמגדיר זאת הרמב"ם (ריש ה' חנוכה) "ביטלו דתם", ובלשון תפילת ועל הניסים שהיוונים רצו "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך". וכמו שאמרו חז"ל שהיוונים גזרו על בני ישראל "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל" (בראשית רבה פ"ב, ד).

ואמנם התרחשה גם מלחמה בגשמיות, והיוונים נלחמו בגופים של בני ישראל, אך כל זה הי' רק תוצאה מעיקר המלחמה, שהוא הגזירות על דת ישראל.

ומכיוון שעיקר הגזירה הייתה גזירה רוחנית, הרי גם עיקר ההצלה הוא ברוחניות, ועל כן שמו לעיקר את נס פך השמן, שאינו שייך להצלה הגופנית, אלא קשור עם קיום מצווה בבית המקדש, ובפרט שהתרחש בנרות מנורת המקדש, שנר רומז על כללות עניין המצוות, כמו שכתוב (משלי ו, כג) "כי נר מצווה ותורה אור".

אמנם, עדיין אין העניין מחזור כל צרכו:

הן אמת שעיקר הנס הוא נס פך השמן, אך מכל מקום גם ניצחון המלחמה הוא נס גדול שבו ניצלו הגופים של בני ישראל באופן נסי לגמרי, ועוד זאת שההצלה הרוחנית באה רק לאחר ועל ידי ההצלה הגשמית. ואם כן, הרי צריך הי' לקבוע את ימי החנוכה גם לזכר נס ניצחון המלחמה.

ואף על פי כן, נס ניצחון המלחמה לא נזכר בדברי הגמ' אלא בדרך הקדמה לסיפור נס פך השמן, ויתירה מזו: הגמ' לא הזכירה כלל את הנס שהי' בניצחון המלחמה "גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים", אלא רק את עצם העובדא ש"נצחום" מבלי לפרט שהי' בזה עניין בלתי טבעי.

היוונים הסכימו לתורה שבלית ומצוות הגיוניות

בכדי ליישב את התמיהה האמורה, יש לבאר תחילה את עומק עניין נס הנרות ושייכותו לגזירת היוונים ומלחמת בני חשמונאי:

אודות מלחמת היוונים ומטרתה, אומרים בנוסח "ועל הנסים": "כשעמדה מלכות יון הרשעה, על עמך ישראל, להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך". ונתבאר בזה בסה"ק (ראה ספר המאמרים תרצ"ב עמ' קפה), שאין אומרים "להשכיחם תורה ומצוות", אלא מדייקים לומר "תורתך" – תורה שלך, ו"חוקי רצונך" – המצוות מסוג ה"חוקים" שהם ללא טעם המובן בשכל אנושי.

ואכן, זו הייתה מחשבת היוונים וגזירתם, שלא הי' איכפת להם שבני ישראל יהגו בתורה, ובלבד שינהגו בה כמו בשאר חכמות של חול, וזהו "להשכיחם תורתך" – להשכיחם את שייכות התורה לבורא ית', שלא ירגישו את קדושת ורוממות התורה.

וכך גם מתפרש "להעבירם מחוקי רצונך": היוונים הסכימו שבני ישראל יקיימו מצוות שמובנות בשכל, אך התנגדו לקיום מצוות מסוג ה"חוקים", שהם המצוות שאינן מובנות בשכל (ראה רמב"ן ואתחנן ו, כ. ובארוכה בספר המאמרים ה"ש"ת עמ' 51 ואילך. עמ' 90 ואילך), ואשר בקיומן מודגשת ההתבטלות אל רצון השי"ת מצווה המצוות.

ההידור של אתמול – כבר אינו מתאים להיום!

כאשר יהודי מדליק ביום הראשון של חנוכה נר אחד, הרי קיים בזה את המצווה באופן מושלם.

אמנם, כאשר בא ביום השני ורוצה להדליק שוב נר אחד, אומרים לו: לא! עליך להדליק שני נרות, ורק כך תהי' בכלל "מהדרין מן המהדרין". וכאשר הוא צועק: הלא אתמול אמרת לי שבנר זה כבר אהי' מהדרין מן המהדרין, עונים לו: הידור זה הי' מתאים לאתמול, אך כעת גדלת ביום נוסף, ובכדי להדר מוכרח אתה להדליק שני נרות!

וביום השלישי אומרים לו: אסור לך להסתפק בשני נרות, כיוון ש"מעלין בקודש", ובכדי להיות מהדרין מן המהדרין עליך להדליק שלושה נרות! וביום הרביעי דורשים ממנו ארבעה נרות, וכן בשאר הימים אוסרים עליו להסתפק בהידור של אמש.

וכך צריכה להיות ההנהגה בכל עניין של לימוד התורה או קיום המצוות, שלא מספיק מה ש"אין מורדין", שבשביל זה מספיק להשאר על עמדו, אלא מזמן לזמן מוכרחים להוסיף ולהעלות בקודש.

ואין אדם יכול לומר: הלא לפני כן וכך זמן קיבלתי על עצמי הידור, ומדוע מוכרח אני להוסיף עוד ועוד? כי מנרות חנוכה למדנו שההידור של אתמול כבר אינו נחשב להידור כאשר הגיע יום חדש, ומוכרחים תמיד להוסיף באור, בבחינת מעלין בקודש.

הזדה היים

גם לפי בית שמאי "מוסיף והולך"!

במבט שטחי נראה שבית שמאי אינם סוברים שיש להעלות בקודש ולהוסיף באור, שהלא דעתם היא שבנרות חנוכה "פוחת והולך".

אך כאשר מעיינים בדבר, מוצאים מיד שאין הדבר כן, ואף בית שמאי סוברים שיש להוסיף תמיד באור:

הטעם שבית שמאי סוברים ש"פוחת והולך" אינו משום שלדעתם אין להוסיף ולעלות באור, אלא משום שלדעתם נרות חנוכה מכוונים כנגד פרי החג שהם כנגד אומות העולם (ראה במדבר רבה פכ"א, כד), ומכיון שלא מדובר על אור אלא על אומות העולם – הסדר הוא באופן של פוחת והולך.

וכפי שנתבארו הדברים בסה"ק (ראה תורה אור מקץ לד, ב), שההפחתה בפרי החג ובנרות החנוכה, מורה על כך שעניינים שהיו תחילה בצד הטומאה כבר נזדככו ונתקדשו ונכללו בקדושה, וממילא מיום ליום העניינים הבלתי רצויים מתמעטים והולכים.

ונמצא, שבוודאי גם בית שמאי מודים, שבכל ענייני מצווה וקדושה, ובפרט בענייני אור יש להיות תמיד באופן של מוסיף והולך, ולהעלות בקודש, והא שבנרות חנוכה אינו כן, הוא משום שהם כנגד העניינים הבלתי רצויים שהם מתמעטים והולכים.

ומכיוון שהלכה כבית הלל, ובפרט שכאמור הרי גם בית שמאי מודים שבענייני אור וקדושה יש להיות מוסיף והולך, הרי כל אחד ואחד מחויב להוסיף ב"נר מצווה ותורה אור" (משלי ו, כג), הוספה אחר הוספה, עד אשר יקויים היעוד "לילה כיום יאיר" (תהלים קלט, יב) בביאת גואל צדק במהרה בימינו.

והעניין הכללי בגזירת היוונים הוא התנגדותם לכך שאצל בני ישראל התורה ומצוותיה הן נעלות ומרוממות מן העולם, ואלוקות הוא דבר שאינו יכול להיות מושג בשכל אנושי. הם הסכימו לתורה ולמצוות הגיוניים, אך לא לעבודה רוחנית שלמעלה מן השכל.

מדוע הייתה "עדות לבאי עולם" דווקא בנס נר המערבי?

האור האלוקי שמאיר אצל בני ישראל, שאינו מושג ומובן בשכל כלל, הוא הוא עיקר עניין החנוכה. אודותיו נלחמו היוונים וגזירותיהם ונלחמו את מלחמותיהם, והוא גם תוכן הנס שעשה הקב"ה לאבותינו בימים ההם.

כאמור, מלחמת היוונים הייתה על כך שבני ישראל מאמינים בקדושת התורה, שהיא למעלה מן השכל האנושי, והם מציינים לציוויי השי"ת, גם ללא שמבינים אותם בשכלם.

וכאשר גברה יד בני חשמונאי וניצחום, הרי בנס פך השמן הי' גילוי העניין שעליו נלחמו היוונים, שאכן אצל בני ישראל מאיר אור אלוקי נשגב ומרומם שלמעלה מן השכל:

א. הקב"ה עשה לישראל נס, שנס הוא ענין המורם ולמעלה מהטבע ומגדרי השכל, ובוזה ניכר ונתגלה לכולם שאצל עם ישראל מאיר אור אלקי שהוא למעלה מגדרי הבריאה והשכל.

ב. נס זה הי' בקשר לאור המנורה. האור בכלל הוא פחות גשמי ומגושם ממשאר ענייני העולם. שהרי כל הנבראים נמדדים ונתפסים ממש בגשמיות, ורק האור אינו נתפס כל כך בגשמיות (וראה במקור הדברים ביאור לזה ע"ד החילוק בין "מראה" ל"קול" ו"ריח"). ועל כן אור (גם אור גשמי) הוא "כלי" ראוי לאור השכינה שהוא רוחני ולמעלה מן העולם הגשמי.

מכיוון שהאור הוא הרוחני ומזוכך מבין הנבראים, הרי בו ועל ידו הייתה "עדות" לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל" (שבת כב, ב). אמנם בבית המקדש נעשו עשרה נסים (אבות פ"ה מ"ה), אך דווקא על ידי המנורה והנס שנעשה בנר המערבי שבה (ראה שבת כב, ב), נתפרסם אצל כל באי העולם ששכינתו ית' שורה בישראל. וזאת, לפי שהאור הוא הרוחני והנעלה ביותר, והוא כלי לאור השכינה הרוחני שלמעלה מגדרי הבריאה. ועל כן כשאור השכינה בא בקשר עם אור גשמי הרי זה פועל רושם גדול יותר בהארת העולם הגשמי באור השכינה.

ולכן דווקא בנס "נר המערבי" שנעשה בעניין של אור, נפעל שידעו באי העולם ש"השכינה", היינו האור האלוקי הנעלה, שורה דווקא בבני ישראל.

ועל כן, כאשר חפץ השי"ת להוכיח שבעם ישראל שורה אורו ית' שלמעלה מן העולם ומן השכל האנושי, כדי להוציא מטעות היוונים, בחר דווקא באור המנורה. בה דווקא נתגלה לעין כל כיצד שורה בישראל אור אלקי שאינו מושג בשכל ובאופן שנעלה ונשגב מכל גדרי העולם הגשמי, להיפך מטעות ומלחמת היוונים.

למעלה נתבאר שמי שבידו שני נרות בנר שלישי דחנוכה, הרי למ"ד כנגד ימים היוצאין ידליק אחד, כי ממילא אין בידו כנגד הימים, ולמ"ד מעלין בקודש לכה"פ ידליק שניים כדי שלא יוריד. אמנם לאחר הביאור והעיון הנ"ל, נראה לומר שגם למ"ד כנגד ימים היוצאין יש לו להדליק את ב' הנרות שבידו:

למ"ד כנגד ימים היוצאין, הרי הוספת הנרות מורה גם על ההוספה וההגדלה בנס, ואם כן, אף שאין בידו להראות את גודל הנס שהי' בלילה זה, שהשמן הספיק כבר עבור ג' ימים, מכל מקום עליו להדליק את שני הנרות שבידו בכדי להורות שהייתה הגדלה והוספה בנס, אף שלא יורה עלי' בשלימות [ואין לבטל ודאי הוספה זו בעיקר המצווה מפני חשש טעות של הרואים].

ונפק"מ בין שתי הדעות תהי' באוקימתא אחרת, ויתהפכו השיטות:

כאשר אין בידו להדליק אפי' כמו ההידור שהדליק אתמול, ולדוגמא כאשר בלילה השמיני אין בידו אפילו לשבעה נרות.

למ"ד כנגד ימים היוצאין, הלא נתבאר שעליו להדליק לכה"פ כנגד מקצת מהימים, בכדי להורות את ההוספה שהייתה בנס.

אך למ"ד שטעם ההוספה הוא מעלין בקודש ואין מורידין, עליו להדליק נר אחד בלבד, שהרי נתבאר שלדעה זו אין ההידור חלק ממצוות נר חנוכה אלא קיום ציווי נפרד של מעלין בקודש, וממילא, אם יוסיף נרות על עיקר המצוה יעבור בזה על "ואין מורידין", שהרי הוא מקיים את מצוות ההידור באופן פחות יותר מאתמול. וא"כ טוב יותר שבלילה זה לא יקיים את ההידור וההוספה שמצד "מעלין בקודש", אלא רק את מצוות נר חנוכה שהיא "נר איש וביתו", כתיקונה.

[לפונדק זה נתכנסו רק חלקים מן המערכה השלימה שבמקור הדברים, עיי"ש בארוכה עם ציוני מ"מ ושקו"ט בהם. וראה בספר אוצרות המועדים - ימי החנוכה עמ' 208 ואילך, שם הובאה מערכה זו בהרחבה ובפירוט].

מתי אין מקום להזכיר את נס ניצחון המלחמה?

ומעתה יוכן היטב מדוע השיבה הגמ' על השאלה "מאי חנוכה", שימים אלו נקבעו על שום נס פך השמן. כי אף שנעשה לבני ישראל גם נס אדיר בנצחון המלחמה, הרי עניין זה אינו נחשב כאשר מדובר על נס המנורה, שבו מתבטא כיצד אצל בני ישראל מאיר אור אלוקי שלמעלה מן העולם.

אין זה רק חילוק בין נס בעניין גשמי לנס בעניין רוחני, אלא הרבה יותר מכך: נס ההצלה קשור עם הגוף של בני ישראל, ואילו נס הנרות קשור עם האור האלוקי הנעלה והנשגב שלמעלה מגדרי העולם. ולגבי נס כזה אין הנס הגשמי נחשב לדבר שראוי לציינו.

וממילא, כאשר שואלים "מאי חנוכה", מהו עיקר ומהות הנס של חנוכה, הרי התשובה היחידית היא שנתגלה כיצד בני ישראל קשורים עם הבורא בקשר שלמעלה מן העולם, שענין זה התבטא בנס פך השמן.

ואמנם, בוודאי יש להזכיר ולהודות להשי"ת גם על נס ניצחון המלחמה, הקשור עם הגוף הגשמי. ועל זאת תיקנו עניין נפרד, והוא באמירת "ועל הניסים", שבו מזכירים ומודים על נס המלחמה ואף מפרטים ומפליאים את פרטי הנס.

אך כאשר מזכירים את נצחון המלחמה ב"ועל הניסים", הרי באותו זמן אין מזכירים את עיקר נס החנוכה שהוא נס פך השמן, משום שכאמור, כאשר מזכירים את הנס הרוחני, שוב אין מקום להזכיר כלל על ניצחון המלחמה הגשמית. ועל כן, בתפילת ועל הניסים לא מוזכר כלל נס פך השמן (ומה שאומרים "והדליקו נרות בחצרות קדשך" אינו מכוון לנרות המנורה, כמבואר בארוכה במקור הדברים. עיי"ש).

ונמצא, שתקנת חכמים היא שיוזכרו את נסי החנוכה בשני זמנים: על עיקר הנס שהוא הניצחון הרוחני מודים ומזכירים בהדלקת הנרות, ועל הניצחון הגשמי נתקנה תפילת ועל הניסים.

אך למ"ד שהטעם הוא מעלין בקודש ואין מורידין, הנה אע"פ שאין בידו לקיים את ההידור בשלימות, להעלות בקודש ולהדליק ג' נרות, מכל מקום לכל הפחות עליו להדליק שניים, לקיים את האזהרה "ואין מורידין", ולא לפחות משני נרות שהדליק בלילה הקודם.

ההידור הוא דין בגברא או בחפצא?

בעומק יותר, יש לומר שמחלוקתם של תרי אמוראי נוגעת לעצם גדרם של נרות ההוספה, ומידת שייכותם למצוות נרות חנוכה:

למ"ד שתכלית ההוספה היא כנגד ימים היוצאין, ולדעת ב"ש כנגד ימים הנכנסין, הרי הוספה זו קשורה לימי חנוכה ולא לעניין צדדי, ובהוספה זו מראים ומציינים לא רק את עצם הנס, אלא גם את ההוספה בנס שהלכה ונמשכה כל ימי החנוכה. וממילא, הרי נרות ההוספה הם בגדר מצוות חנוכה.

לעומת זאת, למ"ד שההוספה היא משום שמעלין בקודש, או לדעת ב"ש כנגד פרי החג, הרי אין ההוספה קשורה כלל לימי חנוכה, כי אם לעניין צדדי: חובת האדם להעלות בקודש בב"ש, ולא רק במצוות נר חנוכה, או קרבנות שהיו מקריבים בחג הסוכות.

ובסגנון אחר, יש להגדיר את מחלוקתם האם ההוספה היא דין בגברא או בחפצא:

למ"ד שהטעם הוא מעלין בקודש, הרי ההוספה שייכת לגברא, שהוא מצווה להעלות בקודש, אך אין הדבר מחויב מצד מצוות חנוכה, והנרות הם בגדר רשות.

אולם למ"ד כנגד ימים היוצאין, הרי זה הוספה במצוות נרות חנוכה גופא, בחפצא, ונרות ההוספה נכללים גם הם בנרות חנוכה.

ונפק"מ היוצאת לפי זה, הוא באם הובאו לפניו נרות ההידור לאחר שכבר הדליק את הנר הראשון, האם יברך על נרות ההוספה: שאם ההידור הוא לגבי הגברא, הרי אינו יכול לברך עליהם להדליק נ"ח, כיוון שטעם ההדלקה הוא מעלין בקודש ולגבי חנוכה נרות הללו הם רשות, ואילו למ"ד כנגד ימים היוצאין יותר סברא לברך עליהם, כיוון שגם הם חלק ממצוות נ"ח (וכבר נחלקו בזה האחרונים. ראה סיכום הדברים באנצ'י תלמודית חט"ו עמ' ערב).

[במקור הדברים, ובהערות 13-20, נתבארו הדברים באריכות, בעומק, באורך וברוחב, עם ציוני מ"מ ועיונים בלשונות רבותינו הראשונים והאחרונים. עיין שם ותמצא נחת].

האם מותר להפחית מההידור של אתמול?

ומאחר שנתבארה עומק מחלוקתם של תרי אמוראי, עולה שהנפק"מ שהובאה למעלה אינה מוכרחת.

לא לטמא את ה"שמן"!

אודות פעולת היוונים בבית המקדש נאמר בסוגיין "טמאו כל השמנים שבהיכל", וטומאה זו הייתה על ידי שנגעו בו (כפרש"י שם ד"ה בחותמו). היינו שהיוונים לא שינו את השמן בפנימיותו ולא חיסרו ממנו, אלא רק נגעו בו, ובכך טימאוהו. ובעניין זה ה"ה הנס, שמצאו פך שמן טהור שלא נגעו בו וטימאוהו.

והנה, "שמן" רמזו על עניין החכמה (ראה מנחות פה, ב: "מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצויה בהן". וראה תורה אור לט, א), וממילא יש ללמוד מזה הוראה בנוגע ללימוד התורה, כיצד לשמור את השמן טהור, ושלא תהי' בו נגיעה הגורמת טומאה ח"ו.

הפילוסופים שטימאו את השמן הטהור

מלחמת היוונים הרוחנית הייתה כנגד קדושת התורה. היוונים היו "בחינת חכמה דקליפה, חכמות חיצוניות כמו פילוסופיא, שבזמן ההוא היו פילוסופים המכחישים בנבואה" (תורה אור מא, א. וראה גם שם לר, א). ואותם יוונים התירו ללמוד תורה, אלא שדרשו להעמיד את התורה בשווה עם החכמות החיצוניות רח"ל.

בחיצוניות נראה שהם לא פגעו בלימוד התורה, שהרי התירו ללמוד את התורה כפי שהיא, עם אותם דינים וסברות וכל הפרטים, אלא ש"נגעו בשמן", והשוו את התורה הקדושה לחכמותיהם הטמאות.

וכאשר משווים את התורה לחכמות אחרות, ומעמידים אותה בהיכל אחד יחד עם חכמות חיצוניות כאילו התורה היא השכלה אנושית כמו שאר החכמות, הרי הדבר נקרא בשם "טמא"! וכאשר יש מי שנלחם ונאבק בלימוד התורה בטרה, וחפץ להכניס חכמה יוונית להיכל התורה ולהעמידה בשווה עם התורה הקדושה, הרי יש צורך במסירת נפש שלא להרשות "לטמא את השמנים".

לא להכניס את חכמת יון להיכל התורה!

וההוראה מזה בזמננו ברורה היא:

ישנם הטוענים שהתורה היא עניין של הבנה והשגה, וכמו שנאמר "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים" (ואתחנן ד, ו), ואם כן, מה רע בכך שיערכו בזה גם חכמות אחרות, שילמדו כמה שעות תורה וכמה שעות חכמות חיצוניות?

המהדרין" הוא הוספה על "נר איש וביתו", ואי אפשר לכלול בזה גם את ההידור של "המהדרין". אך לשיטת הרמב"ם (ריש פ"ד מהל' חנוכה) המהדרין מן המהדרין מדליקים כמספר הימים לכל אחד ואחד מבני הבית. וסבירא לי' שאם בני הבית הם עשרה, "בלילה הראשון מדליק עשרה נרות, ובליל שני עשרים, ובליל שלישי שלשים, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות". והיינו, שהמהדרין מן המהדרין מקיימים גם את ההידור של המהדרין.

וכתבו המפרשים שמחלוקת זו תלוי' בדעות תרי אמוראי שבגמ':

לפי השיטה ש"טעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין", צריך להדליק רק אחד מבני הבית, כשיטת התוס', בכדי שלא יבלבל ריבוי הנרות ויוכר היטב מספר הימים היוצאים.

אך למ"ד שטעם בית הלל הוא "מעלין בקודש ואין מורידין", אין צורך בהיכר למספר הימים, ולשיטתו יש לקיים את שני ההידורים: גם להרבות בנרות כמספר הימים, וגם להדליק כמספר זה עבור כל אחד מבני הבית, כשיטת הרמב"ם.

נפק"מ להוספה שלא כמספר הימים

הנפק"מ שהובאה למעלה, מחלקת בין הסוברים כהרמב"ם לבין הפוסקים כתוס', ולפי הסברה זו, הרי לאחר שכתב הרמ"א (סי' תרעא ס"ב) על שיטת הרמב"ם ש"כן המנהג פשוט", הנה נפסק כדעה שההוספה היא רק משום "מעלין בקודש".

אמנם, יש לבאר באופן אחר, שיש נפקא מינה למעשה בין שיטות תרי אמוראי, גם להפוסקים כהרמ"א ורמב"ם, כמנהג הפשוט.

והוא, כאשר הדליק, מאיזו סיבה שתהי', נר אחד בלבד בלילה השני, ועתה בלילה השלישי יש בידו די נרות. הנה בזה יחלקו תרי אמוראי כמה עליו להדליק בלילה שלישי.

למ"ד "כנגד ימים היוצאין", בוודאי עליו להדליק שלושה נרות, להראות שעברו שלושה ימים של נס החנוכה. ואילו למ"ד שהטעם הוא ש"מעלין בקודש ואין מורידין", די לו שידליק שני נרות, ובזה הרי הוא מעלה בקודש על מה שהדליק בלילה הקודם.

אמנם, נפק"מ זו היא רק באופן של בדיעבד, שכבר הדליק שלא כראוי בלילה הקודם, ובאמת יש לומר נפק"מ גם באופן שנהג בלילות הקודמים באופן של "מהדרין מן המהדרין".

והוא, כאשר הדליק אדם בלילה השני ב' נרות כראוי, אך בלילה השלישי יש בידו בכדי להדליק שני נרות בלבד, הנה מספר הנרות שידליק תלוי במחלוקת הנ"ל.

במקרה זה, אין בידו להדליק כנגד ימים היוצאין ולהראות את מספר ימי הנס, וממילא למ"ד כנגד ימים היוצאין די לו שידליק נר אחד, ואין טעם שידליק שני נרות. ואדרבא, י"ל שאסור להדליק שני נרות, כי מביא אחרים לידי תקלה במספר הנרות שידליקו.

לטענתם, אין פסול בכך שמסמיכים את לימוד התורה ללימוד חכמות חיצוניות ומעמידים אותן בשווה, והם אינם רואים בכך כל קלקול.

ועל כך למדנו מנס חנוכה, שלא זו בלבד שאין "השמן הטהור" מטהר את "השמן הטמא", אלא להיפך, שגם השמן הטהור נעשה טמא.

והחורבן אינו רק ברוחניות, אלא כפי שהי' בימים ההם שהיוונים "פשטו ידיהם בממונם ובכנותיהם", וכל זה בא מחמת שטימאו את השמנים. יהודי אינו יכול להיות נתון לשליטתו של גוי, אלא אם כן היהודי בעצמו מתקרב אל הגוי בבחינת "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו" (ישעי' מט, יז).

ורק כאשר אין מכניסים את יון להיכל התורה, ואין נותנים שם דריסת רגל לחכמות חיצוניות, אז השמן הוא שמן טהור.

עיונים וביאורים

מחלוקת תרי אמוראי בגדר גרות ההידור

בטעם שיטת בית הלל ש"יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך" נחלקו תרי אמוראי: חד אמר שטעמם הוא "כנגד ימים היוצאין", והיינו כמניין ימי החנוכה שחלפו כבר, וממילא בכל יום שעובר יש להדליק נר נוסף כנגד היום שחלף. וחד אמר ש"טעמא דבית הלל דמעלין בקודש ואין מורדין", ולכן מוסיפים בכל יום עוד נר.

בפשטות, נראה שאין זו מחלוקת, אלא כל אחד מן האמוראים מוסיף טעם משלו לשיטת בית הלל, אך כאשר מדייקים בלשון הגמרא, "פליגי בה תרי אמוראי", נראה שמדובר במחלוקת ממש, שיש לה גם נפק"מ להלכה (וראה במקור הדברים הערה 2 שקו"ט בשינויי נוסחאות בזה).

מהראנ"ח וסיעתו: נפק"מ למח' תוס' והרמב"ם

כבר כתבו המפרשים (ראה ברכ"י או"ח סי' תרעא בתחילתו בשם מהראנ"ח (פרשת וישב). וראה פרי חדש וביאורי הגר"א שם) שמחלוקת האמוראים נובעת מחלוקת התוספות והרמב"ם גבי מהדרין מן המהדרין.

כי הנה איתא בגמרא שם ג' חלוקות בהדלקת הנרות: א. עיקר מצוות נר חנוכה היא שידליקו בכל יום נר אחד לכל בני הבית. ב. "המהדרין" אחר המצוות מדליקים נר אחד לכל אחד מבני הבית בכל יום. ג. "המהדרין מן המהדרין" מוסיפים במספר הנרות, ובוה נחלקו ב"ש וב"ה אם מוסיף והולך או פוחת והולך.

ונחלקו התוס' והרמב"ם אם ה"מהדרין מן המהדרין" מקיימים גם את החידוש של "המהדרין": תוס' ס"ל שכל עיקר ההידור של המהדרין מן המהדרין הוא מה ש"איכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר, שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים". ולכן אי אפשר שכל בני הבית ידליקו, כי אז לא יהי' היכר למספר הימים, אלא "יסברו שכך יש בני אדם בבית". ולשיטתם, "מהדרין מן המהדרין" מוסיף והולך.

בית שמאי ובית הלל

ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא

נר איש וציתו. נר אחד בכל לילה ואיש וכל בני ביתו סגי להו צנר אחד: והמהדרין. אחר המנחות עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מצני הצית: כנגד ימים הנכנסים. העתידים לנא: ימים היוצאין. שילאו כבר וזה שהוא עומד צו נמנה עם היוצאין: פרי הסוג. מתמעטים והולכים בקרבנות דפרשת פנחס: מעלין בקדש ואין מורדין. מקרא ילפינן לה צמנחות צפרק שמי הלחם

פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין זר' יוסי בר זבידא חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורדין. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורדין

כא, ב